

Sémi összehasonlító nyelvészet

BMA-HEBD-303

Biró Tamás

2014. szeptember 24.

Készítsünk családfát!

Nyelv	Nemek száma	Főnév- ragozás	Névelő elől/hátul	Dualis	Igei személyragozás	Van létige	eredeti *k >	eredeti *p >	eredeti *t >	Umlaut
<i>A</i>	3	+	–	+	+		<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>B</i>	3	+	H	+	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>C</i>	3	+	H	–	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>D</i>	3	+	H	–	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>E</i>	3	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>F</i>	2-3	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>G</i>	2	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>H</i>	2	–	H	–	– (+)	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>I</i>	0	–	E	–	– (+)	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	(+)
<i>J</i>	2	–	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	(+)
<i>K</i>	2	(+)	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	–
<i>L</i>	0	–	E	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	–
<i>M</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>N</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k, ch</i>	<i>pf, f, ff</i>	<i>z, s, ts</i>	+
<i>O</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k, ch</i>	<i>f, ff</i>	<i>z, s, ts</i>	+

() ritkán + van – nincs E elől H hátul

- **Proto-nyelvben:** volt *p, *t, *k; umlaut; nem volt duális
– mivel a legtöbb nyelv hordozza ezeket a jegyeket.
- **Izoglosszák, 1. megoldás:** a névelő helye és a létige jelenléte
 1. (BCDEFGH) - létige nincs, névelő hátul
 2. (IJKMNO) - létige van, névelő elöl
 (kimaradt az A és L nyelv további besorolásra)
- **Izoglosszák, 2. megoldás: a főnévragozás, igei személyragozás és a nemek száma**
- 1. (ABCDMNO) nemek száma 3, van főnévragozás, van igei személyragozás
 - 1.1 (ABCD) névelő hátul vagy nincs:

1.1.1 (AB) megjelenik a duális	1.1.2 (CD)
--------------------------------	------------
 - 1.2 (MNO) névelő elöl:

1.2.1 (NO) frikativizáció	1.2.2 (M)
---------------------------	-----------
- 2. (EFGHIJKL)
 - 2.1 (EFGH) névelő hátul, umlaut van:

2.1.1 (EF) nagyjából 3 nem	2.1.2 (GH) 2 nem
----------------------------	------------------
 - 2.2 (IJKL) névelő elöl, umlaut csak néha vagy egyáltalán nincs:

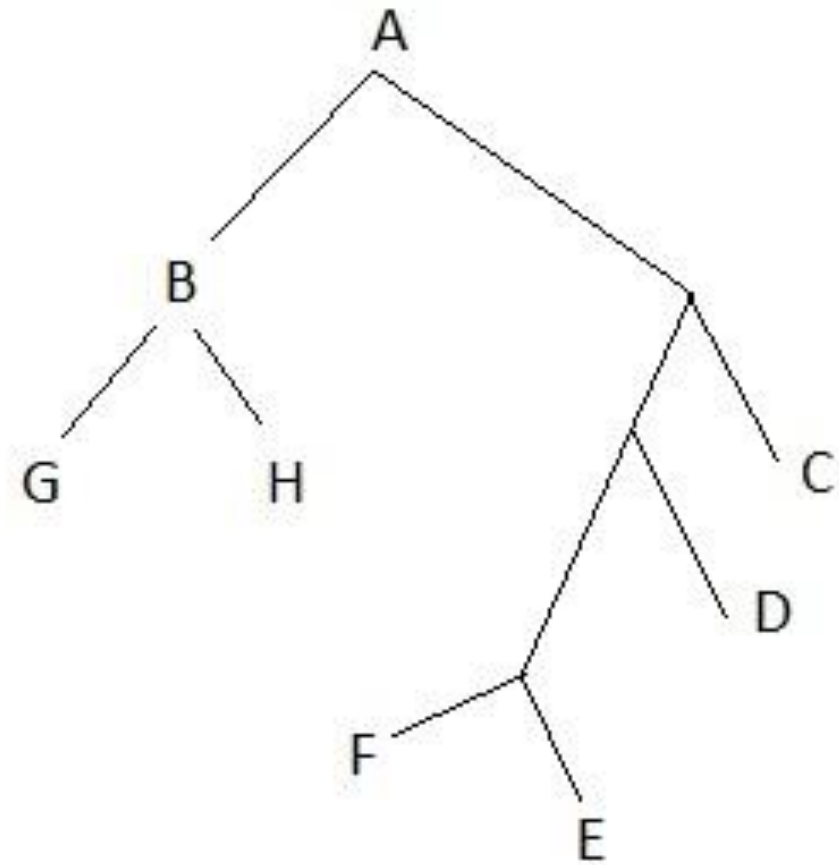
2.2.1 (IL) nincsenek nemek	2.2.2 (JK)
----------------------------	------------

Az A nyelv a közös ős.

A B nyelv a G és H nyelvek közös őse.

E és F közelebbi rokonok, mint D.

E, F és D közelebbi rokonok, mint C.

A: közös ősnyelv, nem hipotetikus

→ főnév- és igeragozás, nemek száma szerint két ág:

1. (BCD) és (MNO)

2. (JK) és (EFG) és (HI) és L

Miről szól egy „fa”? *szemlélet*

1. szinkrón

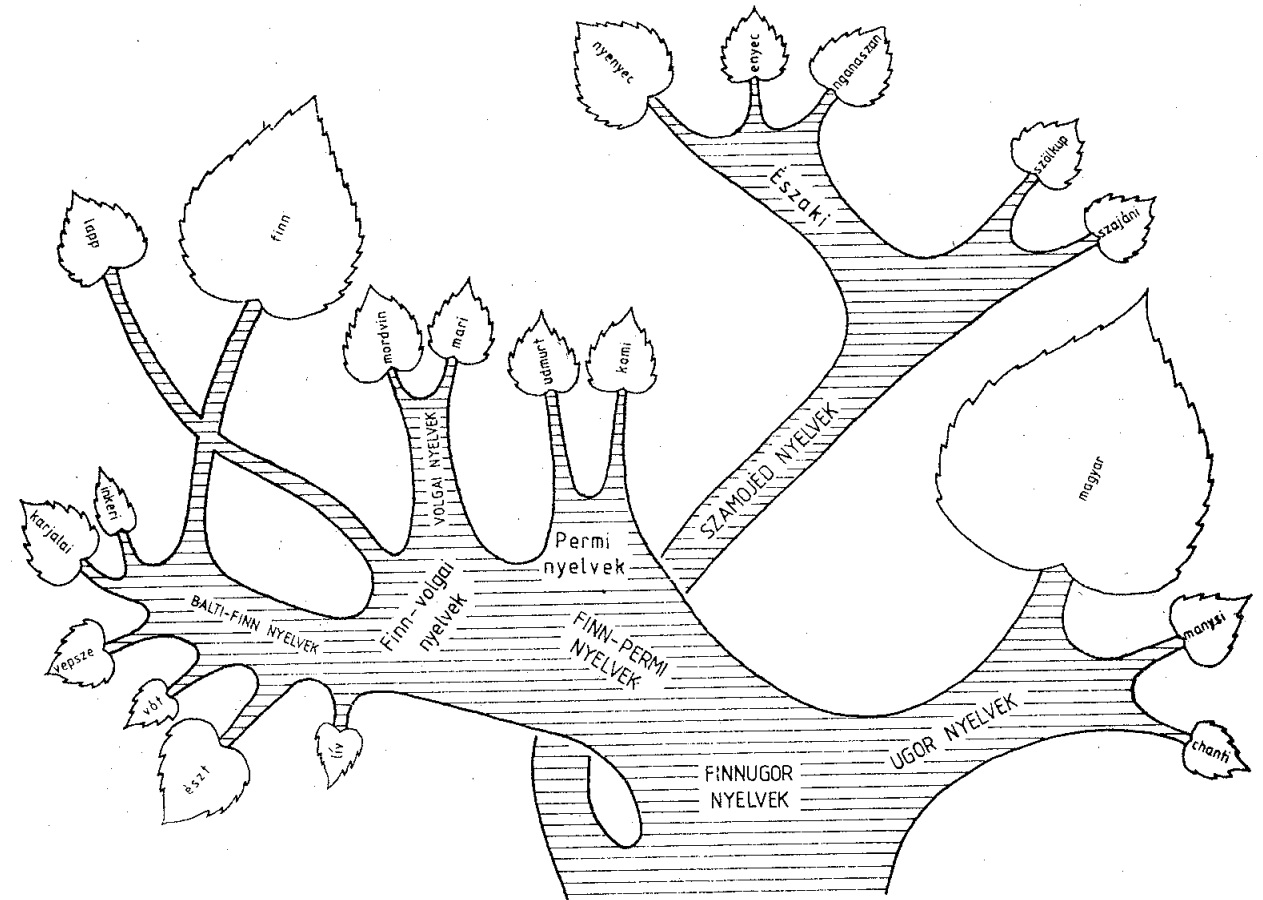
- Tipológia
 - Például: a nemek száma szerint a világ nyelvei 5 típusba sorolhatók
<http://wals.info/feature/30A#2/25.5/148.2>
- Hasonlóság alapján történő *klaszterelemzés*
 - Például: „távolság” = hány oszlopban különbözik az érték („edit distance”)
C és D távolsága 0. B távolsága (CD)-től 1.
E és F távolsága (legyen) 0.5. E távolsága (CD)-től 2, B-től 3.
→ javasolt klaszterek: ((B (C D)) (E F))
- ...

Miről szól egy „fa”? *szemlélet*

- ...
- „Fa, amiről leválnak...”
- Családfa

Diakrón magyarázat:
genetikai leszármazás,
családfa

2. diakrón

Miről szól egy „családfa”?

- Ha az A, B,... nyelvek rokonok, akkor
- van egy közös ősök, amit szeretnénk (legalább részben) rekonstruálni;
- valamint a közös ősből valahogy kifejlődtek a leánynyelvek, és ezt a fejlődést is szeretnénk megérteni.
- Az oszlopok jelentése:
 - Vajon egyenlő súllyal vesznek részt? Nemek száma független a hangtani változásoktól. A hangtani változások összefüggenek egymással.
 - Milyen irányú változás valószínűbb? Például a nemek száma inkább csökken.
- Na, és a sorok?

Nyelv	Nemek száma	Főnév- ragozás	Névelő elől/hátul	Dualis	Igei személyragozás	Van létige	eredeti *k >	eredeti *p >	eredeti *t >	Umlaut
<i>Gót</i>	3	+	–	+	+		<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Óskandináv</i>	3	+	H	+	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Izlandi</i>	3	+	H	–	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Faröi</i>	3	+	H	–	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Nynorsk</i>	3	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Bokmal</i>	2-3	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Dán</i>	2	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Svéd</i>	2	–	H	–	– (+)	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Angol</i>	0	–	E	–	– (+)	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	(+)
<i>Fríz</i>	2	–	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	(+)
<i>Holland</i>	2	(+)	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	–
<i>Afrikaans</i>	0	–	E	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	–
<i>Alnémet</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>Felnémet</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k, ch</i>	<i>pf, f, ff</i>	<i>z, s, ts</i>	+
<i>Jiddis</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k, ch</i>	<i>f, ff</i>	<i>z, s, ts</i>	+

() ritkán + van – nincs E elől H hátul

Miről szól egy „családfa”?

- A vizsgált nyelvek egymással nem egykorúak.
- Földrajzi eloszlás.
- Amit a táblázat nem tartalmaz: szókincs.

Hetzron 1976:

- „Principle of archaic heterogeneity”: a közös ősállapot heterogén volt, a nyelvek homogenizálták a paradigmákat.
- „Principle of shared morpholexical innovation”: a véletlen egybeesés a morfológiai újítások (hasonló hangalak, hasonló funkció) esetén a legkisebb.

Néhány izoglossza

(Hetzron nyomán)

	Akkád (stativ)	Klasszikus arab	(Tiberiasi) Héber	Arámi (bibliai)	Geez		
Szuffix konjugáció							
Sg. 1c.	-āku	-tu	-tī	-et	-kū		
Sg. 2m.	-āta	-ta	-tā	-t(ā)	-ka		
Sg. 2f.	-āti	-ti	-t	-tī	-kī		
Sg. 3m.	∅	-a	∅	∅	-a		
Sg. 3f.	-at	-at	-ā	-at	-at		
Prefix konjugáció							
Pl. 2f	t – ā	ta – na	ti – nā	t – ān	tə – ā		
Pl. 3f	i – ā	ya – na	ti – nā	y – ān	yə – ā		

(Hetzron 1976: „principle of archaic heterogeneity”, „principle of shared morpholexical innovation”)

Nyelvcsalád és családfa

(kevésbé standard verzió)

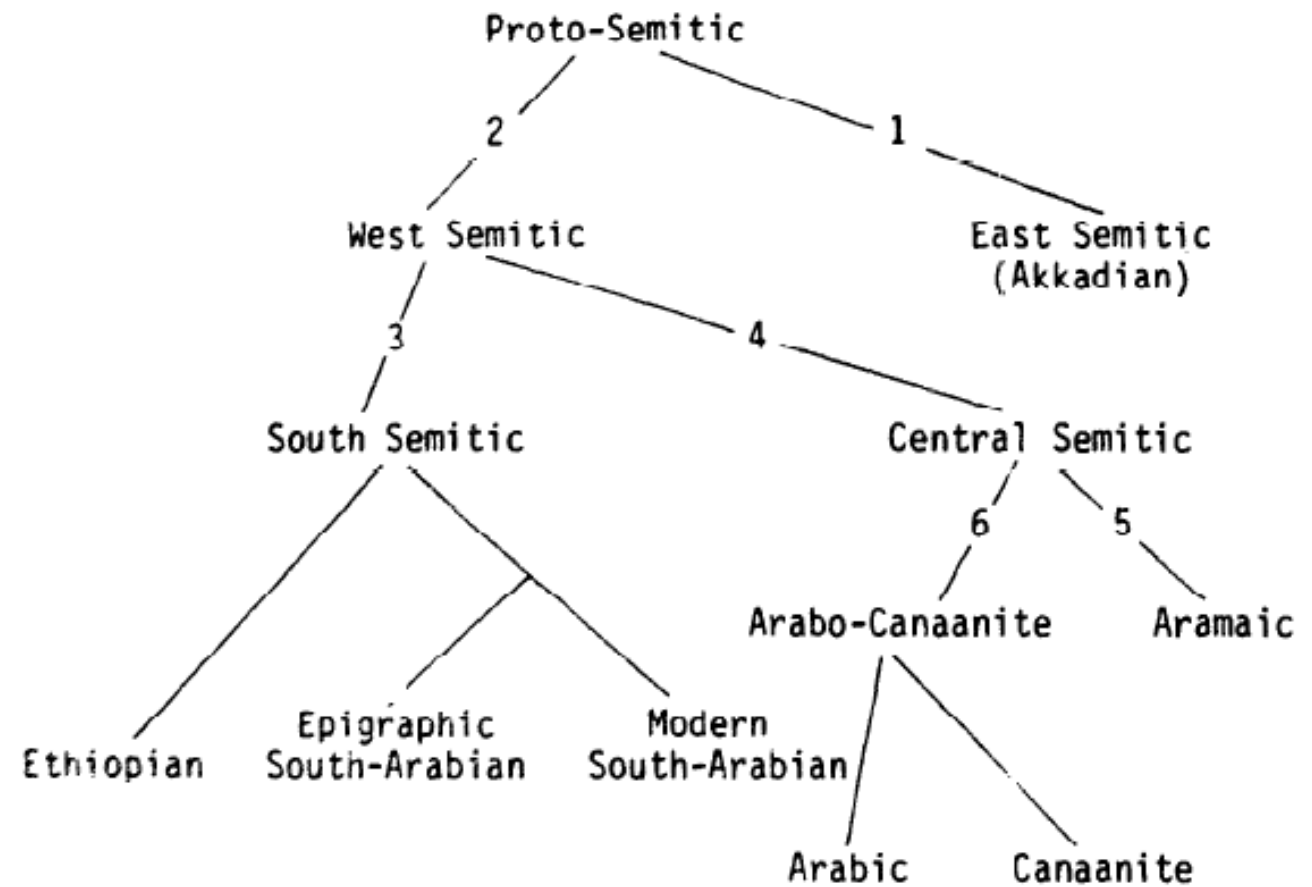

Fig. 2. The genealogical tree of Semitic. 1: Akkadian – archaic in many respects. 2: West-Semitic – innovation: adoption of a suffix-conjugation for the past tense (4.2.2). 3: South-Semitic – innovation: Generalization of *-k-* in the past tense (2.1), generalization of a closed vowel in verbal prefixes (2.2). 4: Central Semitic – innovation: adoption of Jussive *+u* for the nonpast (4.2.3), generalization of *-t-* in the past tense (2.1), generalization of the same vowel for verbal prefixes in one verb (2.2). 5: Aramaic – archaic feminine plural (4.1). 6: Arabo-Canaanite – innovation: adoption of *-na* as a feminine plural ending in verbs (4.1).

Robert Hetzron: Two principles of genetic reconstruction. *Lingua* 38.2 (1976): 89-108.

Családfaelmélet: néhány kérdés

- Homogén kiindulási pontot feltételez
- Biológiai analógia (Darwin)
- Szétágazó családfa, mint Ábrahám és Lót
- Nincs későbbi interakció a nyelvek között.
- „Hullámszerű kiáramlás a sivatagból”?
 1. Akkád (i.e., 3000 körül, kelet felé)
 2. Ény-i sémi: amurru, majd ugariti és kánaáni (i.e. 2200 körül, északnyugat felé)
 3. Arámi törzsek (i.e. 1100 körül, Szíria felé)
 4. arabok (a római kortól kezdve, majd i.sz. 7. sz.)
 5. Délarábiai és etiópai (dél felé)

Néhány nyelvészeti fogalom

- Fonológia: a mássalhangzók rendszere, ld. Bennett, p. 8.

- Fonológiai jelek: IPA vs. sémi nyelvészeti hagyomány

- Néhány jelölési konvenció:

szó [hangalak] ‘jelentés’

*rekonstruált

régi > új

új < régi

Mi is a „bibliai héber”?

Mi is a „bibliai héber”?

- TH: Tiberiasi héber
- „Historical Hebrew”, „Judean Canaanite”, „Iron Age Literary Hebrew”

- “One who wishes to be ‘free of the bonds of Masorah’ and to build a complete grammatical description of Biblical Hebrew on the basis of the text as given in the consonants alone (without the pointing) in the books of the Hebrew Bible, assuming that in this way he will be able to describe the language in its ‘original’ form, meaning its form ‘before the Masorah’ – such a person is indulging in fantasy.”

(Ze’ev Ben-Hayyim 2000:4)

Szamaritánus héber

Perfect

	Singular		Plural	
1st	få:qådti	פקדתי	få:qådnu	פקדנו
2nd masc.	få:qådtå	פקדת	få:qådtimma	פקדתם
2nd fem.	få:qådti	פקדת	få:qådtən	פקדתן
3rd masc.	få:qåd	פקד	få:qå:du	פקדו
3rd fem.	få:qå:då/a	פקדה	få:qå:du	פקדו

Szamaritánus héber

Imperfect

	Singular		Plural	
1st	ifqåd	אפקד	nifqåd	נפקד
2nd masc.	tifqåd	תפקד	tifqå:du, tifqå:don	תפקדו, תפקדון
2nd fem.	tifqå:di	תפקדי	tifqå:dinna	תפקדנה
3rd masc.	Yifqåd	יפקד	yifqå:du, yifqå:don	יפקדו, יפקדון
3rd fem.	tifqåd	תפקד	tifqå:dinna	תפקדנה

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Olvasandó: K-McK 43-60, 207-222, Dobos 111-116.

Készítsenek listát az elírásokról, nyomdahibákról.

2. Rekonstruáljuk az eredeti bibliai hébert!

- Lásd honlap...
- Több megoldás lehetséges. Érveljen a megoldása mellett.
- Emailben: biro.tamas@btk.elte.hu.
- Határidő: szerda dél (12:00).

Viszlát jövő szerdán!